

УДК 070(477): 811.161.2'373

Юлія Бродюк,
кандидат філологічних наук, старший викладач,
старший викладач кафедри української
і світової літератури та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РОЗМОВНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПЕРІОДИЦІ

У статті з'ясовано, що на початку ХХІ століття в українській періодиці розмовні слова найчастіше вживаються в статтях громадсько-політичного змісту. Визначено, що автори публіцистичних текстів використовують лексику, яка має переважно негативно-оцінне значення. Серед них є розмовні іменники, за допомогою яких автори статей дають характеристику владі та її представникам, демонструючи свою зневагу; розмовні прикметники, які виражають, зокрема, ознаку якості чи внутрішніх властивостей і забарвлені негативними відтінками розмовні дієслова.

Ключові слова: *періодика, лексика, мовлення, преса, публіцистика, газета, суспільство, розмовна лексика.*

В статті в'яяснено, что в начале ХХІ века в украинской периодике разговорные слова чаще всего употребляются в статьях общественно-политического содержания. Определено, что авторы публицистических текстов используют лексику, которая имеет преимущественно негативно-оценочное значение. Среди них есть разговорные существительные, с помощью которых авторы статей дают характеристику власти и ее представителям, демонстрируя свое пренебрежение; разговорные прилагательные, которые выражают, в частности, признаки качества или внутренних свойств и окрашены негативными оттенками разговорные глаголы.

Ключевые слова: *периодика, лексика, речь, пресса, публицистика, газета, общество, разговорная лексика.*

Media speech is a dynamic pattern of publicistic writing, as far as quickly and emphatically reconstruct transformation that happen in society having expressive and informative functions. In these latter days researches call attention to speaking publicistic as far as in mass media with increasing frequency using elements of colloquial language that is one of the most effective ways whereby we can achieve expressivity and also effect of unstudied and

up-beat story. In the early XXI century in language of Ukrainian, periodicity dynamically used colloquial speech however, that question was not studied enough considered that in life of society changes are in process which make allowances on the evolution of a modern Ukrainian language. Colloquial words is a dime a dozen in mass media, especially in articles of public policy content. Colloquial speech escape among social policy that belong to publicity style its expressivity and emotionality. It uses primary with negative ratable meaning and perform representative and retable functions in the text. Apart from that author uses elements of colloquial speech in behalf of approximation of language to oral public that gives volubility and liveliness for the text. Take the view that in such a manner the author occupies reader's attention.

Key words: *periodicals, vocabulary, speech, press, journalism, newspaper, society, spoken vocabulary.*

Мова преси є динамічним підстилем публіцистики, адже швидко і виразно відтворює перетворення, що відбуваються в суспільстві, виконуючи експресивну та інформативну функції. Останнім часом дослідники звертають увагу на орозмовлення публіцистики, адже у мові ЗМІ дедалі частіше вживаються елементи розмовного мовлення, що є одним із найбільш ефективних засобів, за допомогою яких можна досягти експресивності, а також ефекту невимушеної та жвавої розповіді.

На початку ХХІ століття в мові української періодики активно вживається розмовна лексика, однак питання є недостатньо вивченим, враховуючи те, що в житті суспільства відбуваються зміни, котрі вносять свої корективи в розвиток сучасної української мови. Розмовна лексика та її вживання в текстах ЗМІ є об'єктом дослідження таких науковців, як С. Бибик, Б. Коваленко, Л. Коробчинська, Н. Линник, М. Навальна, О. Стишов, О. Тараненко та інші.

Мета статті полягає в дослідженні вживання в мові друкованих ЗМІ початку ХХІ століття розмовних слів.

Поставлена мета обумовлює необхідність розв'язання низки завдань: проаналізувати використання в публіцистиці слів розмовного стилю та визначити їхню стильову роль.

У енциклопедії за редакцією В. Русанівського розмовну лексику визначають як «*слова розмовної мови, що протиставляються стилістично нейтральній та книжній лексиці літературної мови своїм емоційно-експресивним забарвленням і функціонально-стильовим навантаженням*» [9, с. 560].

Означена лексика поділяється на декілька груп. Так, Л. Коробчинська лексику розмовної мови поділяє на три групи: 1) власне розмовна лексика, 2) так зване просторіччя, 3) грубе просторіччя, або вульгаризми [3, с. 3].

С. Бибик відзначає, що як першоелемент розмовної лексики здебільшого визначають емоційно-оцінну, експресивну лексику: а) слова, які у своєму лексичному значенні мають позитивне чи негативне емоційне

забарвлення; б) лексика з формальними граматичними показниками емоційності; в) слова, що виражають емоції жарту, пестливості, зневаги, презирства, іронії, вульгарності, лайливості, фамільярності, з відповідними ремарками у словниках; г) слова з вольовою конотацією [1, с. 61].

О. Тараненко звертає увагу на той факт, що наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття спостерігається *«демократизація і ще більшою мірою лібералізація стилістичних засад літературної мови з ослабленням ряду її попередніх канонів і певним відходом від уже сформованого функціонально-стильового та стилістичного узусу дістали досить широкі форми вияву, зокрема, в масовому проникненні, переміщенні стилістично нижчих шарів і стильової тональності мови в комунікативні сфери, які традиційно обслуговувалися мовною стилістикою вищих регістрів: а) у межах стильового діапазону власне літературної мови – це активізація функціонування елементів розмовного стилю у сферах не тільки художнього, а й публіцистичного і певною мірою навіть офіційно-ділового та наукового стилів, а також розширення наявності загальної стилістичної тональності усної мови у сфері публіцистичного стилю»* [7, с. 34–35].

Л. Коробчинська вказує на обмеженість вживання слів розмовної лексики у писемній мові, оскільки вони будуть недоречними у науковому творі, в ділових паперах тощо. Зате в художній літературі, в публіцистиці, відзначає дослідниця, ця лексика широко вживана і є там основним лексико-стилістичним засобом. Завдяки своїй експресивності та емоційності вона допомагає у створенні художнього і публіцистичного стилів, надаючи їм невимушеності, жвавості, барв усного спілкування» [3, с. 4].

Використання розмовної лексики у мові публіцистики є важливим її компонентом. Вона виконує не лише оцінну та експресивну функції, а й сприяє реалізації принципу діалогічного мовлення, є засобом привернення уваги читача, адже потрапляючи в текст типової газетної мови, зокрема в оточення суспільно-політичної лексики, вона виразно виділяється на загальному фоні. Для лексики початку ХХІ століття характерні значні семантичні та лексичні фактори, що зумовлені екстралінгвальними чинниками, які можна пояснити, зокрема, спрощенням і лібералізацією мовних смаків та зняттям цензури і «заштампованості» мови [2, с. 11, 14].

Через те, вважає Н. Линник, досить часто журналісти для своїх творів обирають насамперед лексику розмовної мови, адже вона має великий потенціал виражальних засобів, дає необхідний експресивний ефект, робить текст конструктивним, цікавим для читача [5, с. 66].

М. Навальна наголошує, що *«в останні роки саме експресивна функція в мові української періодики значно посилилася, передусім за рахунок широкого вживання розмовної лексики, яка позначає найрізноманітніші сфери життєдіяльності суспільства»*. На думку науковця, елементи розмовного стилю сучасної української літературної мови є поширеним явищем у сучасній вітчизняній періодиці [6, с. 132–133].

На початку ХХІ століття в українській періодиці розмовні слова найчастіше вживаються в статтях громадсько-політичного змісту. Так, автори публіцистичних текстів використовують зневажливу та фамільярну лексику, яка має негативно-оцінне значення. Серед них є розмовні іменники (*ділок*, *пройдисвіт*, *нікчема*), за допомогою яких автори статей дають характеристику владі та її представникам, демонструючи свою зневагу. Пор.: *...є два Порошенки. Один – Порошенко-патріот, який усе своє життя кладе, як то кажуть, на вітар Батьківщини. І другий – цинічний ділок, який спить і бачить лише гроші...* [Експрес, 24.10.2016]. *Саме ця географія змушує Українську державу надавати особливе значення Криму (незважаючи на геополітичну дурість та неосвіченість деяких пройдисвітів і ділків біля державного керма)...* [Український тиждень, 20.10.2016]. *З одного боку, всілякі пройдисвіти прагнуть потрапити до Верховної Ради. А з другого – так званий простолод ненавидітиме цих парламентарів...* [Експрес, 15.10.2016]. *Занадто цінний свідок, багато чого може розповісти, і багато чого знає від свого вбитого нікчеми, – пишуть у соціальних мережах жителі Донецька* [Високий замок, 17.10.2016].

Менш вживаними в пресі початку ХХІ століття є розмовні прикметники (*препаскудний*, *паскудний*), які виражають, зокрема, ознаку якості чи внутрішніх властивостей і забарвлені негативними відтінками. Пор.: *Маю препаскудний настрій. Звичайно, оцінювання кандидатів членами комісії завжди міститиме частку суб'єктивізму. Але що робити, коли один з претендентів на посаду виглядає не лише явно слабшим від конкурента, а просто безпорадно, шість членів комісії ставлять йому найвищий бал, і він перемагає?* [Високий замок, 20.10.2016]. *Трамп назвав Клінтон «паскудною жінкою», на що кандидатка від демократів порадила республіканцеві перестати «скиглити» через те, що він програє на виборах* [Україна молода, 21.10.2016].

Небагато в публіцистичних текстах розмовних дієслів. До прикладу, слово *пертисся* позначає процес переміщення в просторі, але замість нейтрального синоніма *їхати*, автор вживає фамільярну лексему, аби надати сказаному відтінку презирства і підкреслити його. Пор.: *А ще – постійні звинувачення господаря у тому, що ми, лайдаки, нічого не робимо, що українці ні на що не здатні і тому вони, росіяни, дають нам можливість заробити на шматок хліба. Мовляв, якщо це не так, то чого до нас претеся?!* [Експрес, 12.10.2016].

Немало в пресі початку ХХІ століття розмовних іменників, які автор вводить текст задля наближення його до усно-народної мови: *відчайдух*, *пласкійка*, *походеньки*, *хитринка*, *глибинка*, *збіговисько*. Пор.: *Мабуть, Ігор Гордійчук зі своєю невеличкою групою міг відступити із Савур-могили раніше – відчайдухи вже не мали жодної підтримки, навіть артилерійської* [Експрес, 9.10.2016]. *Це і мешканець прифронтової зони, що не боїться відкрито підтримувати українських військових. Це і відчайдухи Луганську, Донецьку та Севастополя, що наважуються підняти жовто-блакитні*

знамена [Український тиждень, 20.10.2016]. Коли після нагородження зв'язалися з Катериною, то першими її словами були: «Ну чому я така **плаксійка?**!» [Експрес, 29.09.2016]. Навіть нині, хоча, за чутками, Клінтон ніколи не припиняв своїх любовних **походеньок**, друзі пари переконливо змальовують її взаємну любов [Український тиждень, 27.10.2016]. **Хитринка** росіян полягала в тому, щоб оформити поставку турбін зі спільного підприємства не на підсанкційний для передачі таких технологій Крим, а на станції на Таманському півострові Росії, «який від'єднаний від Криму протокою» [Дзеркало тижня, 22.10.2016]. Охочі з російської **глибинки** купити будинки/квартири в Сімферополі явочним порядком обходять вулиці й квартири, не кажучи вже про оголошення в Інтернеті [Дзеркало тижня, 22.10.2016]. Тому наприкінці серпня розпочалась операція «Наш край». Тобто перемовини із цими двома групами про об'єднання в нове **збіговисько** нардепів під партійним брендом, який створила сама ж таки АП понад рік тому [Український тиждень, 27.10.2016].

Мають місце в публіцистичних текстах і розмовні дієслова, котрі виконують репрезентативну та оцінну функції: *вигулькувати, подейкувати, втокмачити, шпиняти*. Пор.: Володимир Мефодійович люб'язно погоджується показати нам дорогу до Тризуба. Шлях з Самарів змійкою в'ється чотири кілометри. І ось попід ліском **вигулькує** перша хатинка [Високий замок, 22.10.2016]. Головне питання – чому? Адже **подейкували**, що крісло відійде Льву Парцхаладзе. Однак в останній момент – усе ж таки Горган (Лялька) [Український тиждень, 27.10.2016]. ...фактично всі роки незалежності у свідомість обивателя нашого міста цілеспрямовано **втовкмачували**, що Єлизаветград – перша, найкраща і найшляхетніша назва, пов'язана з ім'ям святої [Дзеркало тижня, 6–12.08.2016]. Більш прудкі та метикуваті бойовики **шпиняли** його, а він зривав свою злість і образу на нас, полонених [Віче, 06.2016].

Отже, розмовні слова є поширеним явищем у мові сучасних ЗМІ, особливо в статтях громадсько-політичного змісту. Розмовна лексика виділяється серед суспільно-політичної, яка притаманна публіцистичному стилю, своєю експресивністю та емоційністю. Вона використовується переважно з негативно-оцінним значенням і виконує в тексті репрезентативну та оцінну функції. Крім того, автор вживає елементи розмовного мовлення задля наближення мови до усно-народної, що надає тексту невимушеності та жвавості. Вважаємо, що таким чином відбувається привернення уваги читача.

Література

1. Бибик С. Стильова розмовна норма та розмовна лексика / С. Бибик // Культура слова. – 2011. – № 74. – С. 59–65.
2. Коваленко Б. Стилiстично знижена лексика в мовi сучасної української публіцистики : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Б. Коваленко. – К., 2003. – 21 с.

3. Коробчинська Л. Лексика розмовної мови / Л. Коробчинська // Питання мовної культури. – 1968. – Вип. 2. – С. 3–14.
4. Коробчинська Л. Розмовна і просторічна лексика української мови та її ремаркування в словниках / Коробчинська Л. – Лексикографічний бюлетень. – 1963. – Вип. IX. – С. 41–54.
5. Линник Н. Вживання зниженої лексики у мові друкованих засобів масової інформації та її вплив на норми літературної мови / Н. Линник // Культура народів Причорномор'я. – 2004. – № 49. – Т. 2. – С. 65–67.
6. Навальна М. Динаміка лексикону української періодики початку ХХІ ст. : [монографія] / Навальна М. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – 328 с.
7. Тараненко О. Колоквізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.) / О. Тараненко // Мовознавство. – 2002. – № 4–5. – С. 33–39.
8. Тараненко О. Колоквізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.) / О. Тараненко // Мовознавство. – 2003. – № 1. – С. 23–41.
9. Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : В. Русанівський (співголова), О. Тараненко (співголова), М. Зяблюк та ін.]. – К. : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.

References

1. Bybyk S. Stylova rozmovna norma ta rozmovna leksyka / S. Bybyk // Kultura slova. – 2011. – № 74. – S. 59–65.
2. Kovalenko B. Stylistychno znyzhena leksyka v movi suchasnoi ukrainkoï publitsystyky : avtoref. dys. na zdobuttia stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / B. Kovalenko. – K., 2003. – 21 s.
3. Korobchynska L. Leksyka rozmovnoi movy / L. Korobchynska // Pytannia movnoi kultury. – 1968. – Vyp. 2. – S. 3–14.
4. Korobchynska L. Rozmovna i prostorichna leksyka ukrainkoï movy ta yii remarkuvannia v slovnykakh / Korobchynska L. – Leksykohrafichnyi biulet. – 1963. – Vyp. IKh. – S. 41–54.
5. Lynnyk N. Vzhyvannia znyzhenoï leksyky u movi drukovanykh zasobiv masovoi informatsii ta yii vplyv na normy literaturnoi movy / N. Lynnyk // Kultura narodov Prychernomorïa. – 2004. – № 49. – Т. 2. – S. 65–67.
6. Navalna M. Dynamika leksykonu ukrainkoï periodyky pochatku KhKhI st. : [monohrafiia] / Navalna M. – K. : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 2011. – 328 s.
7. Taranenko O. Kolokvizatsiia, substandartyzatsiia ta vulharyzatsiia yak kharakterni yavyshecha stylistyky suchasnoi ukrainkoï movy (z kintsia 1980-kh rr.) / O. Taranenko // Movoznavstvo. – 2002. – № 4–5. – S. 33–39.
8. Taranenko O. Kolokvizatsiia, substandartyzatsiia ta vulharyzatsiia yak kharakterni yavyshecha stylistyky suchasnoi ukrainkoï movy (z kintsia 1980-kh rr.) / O. Taranenko // Movoznavstvo. – 2003. – № 1. – S. 23–41

9. *Ukrainska mova : Entsyklopediia* / [redkol. : V. Rusanivskyi (spivholova), O. Taranenko (spivholova), M. Ziabliuk ta in.]. – K. : Vydavnytstvo «Ukrainska entsyklopediia» im. M.P. Bazhana, 2004. – 824 s.

*Статтю рекомендовано до друку
доктором філологічних наук, професором,
завідувачем кафедри української і світової літератури та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
Мазохою Галиною Степанівною*

Стаття надійшла до редакції 31 жовтня 2016 року